

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісового та садово-паркового господарства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ДЕМАРЧУК СЕРГІЙ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 598.2:639.1

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ПРИПУТЕНЬ *COLUMBA PALUMBUS* L. В МИСЛИВСЬКИХ УГІДДЯХ
ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ

205 «Лісове господарство»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних наукових досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ С. М. Демарчук

Керівник роботи
Вишневський Анатолій Васильович
кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Житомир – 2025

Висновок кафедри лісового та садово-паркового господарства

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства

№ 7 від « 08 » грудня 2025 р.

Завідувач кафедри лісового та садово-паркового господарства

к. с.-г. н., доцент _____ Сірук Юрій Вікторович

« » _____ 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Демарчук Сергій Михайлович захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

Сума балів за 100 -бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ Дубницька Ірина Юріївна

АНОТАЦІЯ

Демарчук С.М. Припутень *Columba palumbus* L. в мисливських угіддях Житомирського Полісся. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

В магістерській роботі відображено сучасне поширення, окремі аспекти гніздування, зв'язки з середовищем, щільність населення, чисельність та зграйність припутня в мисливських угіддях Житомирського Полісся. Постановка цих досліджень викликана необхідністю вивчення промислових ресурсів Полісся з метою їхньої раціональної експлуатації. Адже існує погляд, що окремі мисливські пернаті не заслуговують великої уваги, проте припутень є цінним об'єктом спортивного полювання. Досліджено його біотопний розподіл в природних і антропогенних умовах, бо в мисливських угіддях трапляються представники двох екологічних популяцій припутня – лісової та урбанізованої. Вивчення еколого-біологічних особливостей цього птаха є важливим для наукового обґрунтування методів оптимального управління популяціями мисливських тварин.

Ключові слова: припутень, Житомирське Полісся, еколого-біологічні особливості, птахи, мисливські угіддя.

ANNOTATION

Demarchuk S.M. Woodpigeon *Columba palumbus* L. in the hunting grounds of Zhytomyr Polissya – Qualifying work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The master's thesis reflects the current distribution, certain aspects of nesting, connections with the environment, population density, number and flocking of the wayfarer in the hunting grounds of Zhytomyr Polissya. The purpose of these studies is to study the industrial resources of Polissya for the purpose of their rational exploitation. There is a view that some hunting birds do not deserve much attention, but the wood grouse is a valuable object of sport hunting. Its biotope distribution in natural and anthropogenic conditions was studied, because representatives of two ecological populations of the wayfarer are found in hunting grounds - forest and urban. Studying the ecological and biological characteristics of this bird is important for the scientific substantiation of methods for optimal management of game animal populations.

Key words: Woodpigeon, Zhytomyr Polissya, ecological and biological features, birds, hunting grounds.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИПУТНЯ, ПРЕДСТАВНИКА ОРНІТОФАУНИ ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ	8
1.1. Історія досліджень припутня на території Житомирського Полісся	11
РОЗДІЛ 2. ПРИРОДНО-КЛІМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ	15
2.1. Фізико-географічна характеристика основних стаціонарів	16
2.2. Методика досліджень	18
РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИПУТНЯ В УМОВАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	21
3.1. Поширення, стації перебування	21
3.2. Особливості біології	22
3.3. Чисельність і щільність населення	28
3.4. Припутень - об'єкт спортивного полювання	30
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

Актуальність теми. Птахи ряду Голубоподібних *Columbiformes* відіграють важливу роль в природних і антропогенних екосистемах, окремі з них є цінними мисливськими об'єктами. В Україні ця систематична група за видовим різноманіттям не чисельна, проте деякі види є масовими, зокрема типовий синантропний птах - голуб сизий *Columba livia* (Gmelin, 1789). Його родич припутень, який донедавна був суто лісовим видом, маючи високий адаптаційний потенціал до змін середовища, нині стає все чисельнішим і окрім природних екосистем, також трапляється на гніздуванні в населених пунктах, проявляє істотний рівень синантропізації [2, 7, 15, 21, 24, 42, 47, 50].

Для розуміння просторово-часової структури сучасних угруповань припутня в мисливських угіддях Житомирського Полісся неможливо обійтись без всебічних знань про його поширення, чисельність, популяційну структуру та особливості репродуктивного періоду. Загалом існує потреба в детальному доопрацюванні питань щодо звичайних видів пернатих, які часто «випадають» з поля зору фахівців. Особливо це стосується мисливської орнітофауни, представники якої залишаються неохопленими спеціальними дослідженнями. Є потреба у розкритті ролі природних умов Лісової зони Житомирщини для цих видів, знанні про їхні ресурси, чинники, що визначають динаміку чисельності, структуру та якість оселищ, деталізації щодо сезонних переміщень. Тому дослідження сучасного стану та еколого-біологічних особливостей припутня в мисливських угіддях Житомирського Полісся є актуальним.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи було вивчення поширення, закономірностей просторової структури в контексті екологічних і біологічних особливостей припутня в мисливських угіддях Житомирського Полісся.

Для досягнення поставленої мети передбачалось виконання наступних завдань:

1. Здійснити аналіз літературних джерел для вивчення історії досліджень припутня на Житомирщині і Центральному Поліссі зокрема.
2. Здійснити вивчення біотопного розподілу припутня в мисливських угіддях і антропогенних умовах Житомирського Полісся.
3. Провести обліки чисельності припутня в природних і антропогенних екосистемах цієї території.
4. Оцінити сучасний стан та тренди чисельності припутня в мисливських угіддях Житомирського Полісся.
5. Розробити пропозиції, щодо інвентаризаційних, облікових та біотехнічних робіт відносно припутня в мисливських угіддях Житомирського Полісся.

Об'єктом дослідження є припутень в мисливських угіддях Житомирського Полісся.

Предметом дослідження – еколого-біологічні особливості припутня в мисливських угіддях Житомирського Полісся.

Методи дослідження: для виявлення та кількісного обліку чисельності виду – орнітологічні методи; для виявлення тісноти еколого-біологічних зв'язків припутня з середовищем існування – екологічні методи; для вивчення виду, як мисливського ресурсу - мисливсько-господарські методи; для обробки даних кількісних обліків припутня в регіоні досліджень - статистичний.

Публікації.

Демарчук С.М. Припутень *Columba palumbus* (L.) в зоологічному зібранні Житомирського обласного краєзнавчого музею. *Ліс, наука, молодь:* матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 26 листопада 2025 р.). Житомир, 2025. С. 61.

Демарчук С.М., Євхимець В.В. До вивчення зграйності у лиски і припутня *Columba palumbus* (L.) в умовах Житомирської області. *Ведення*

лісового, мисливського і садово-паркового господарства: матеріали 77-ї науково-технічної конференції студентів, аспірантів та слухачів Малої лісової академії НЛТУ. Львів, 2025. С. 67-69.

Демарчук С.М. До особливостей гніздування припутня в населених пунктах Житомирщини. *«Студентські наукові читання -2025»*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої I туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт (м. Житомир, 10 грудня 2025 р.). Житомир, 2025. С. 16.

Практичне значення. Результати досліджень важливі для характеристики припутня, як мисливського об'єкту і компоненту природних та антропогенних екосистем Житомирського Полісся. Є порівняльним матеріалом для планування досліджень екології і біології інших споріднених видів. Подано пропозиції, щодо розробки поточного плану та перспективної цільової програми біотехнічних заходів з підвищення ємності мисливських угідь, експлуатації припутня, як мисливського птаха з категорії «перната дичина».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота викладена на тридцяти одній сторінках друкованого машинописного тексту і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та рекомендацій, списку використаних джерел (52 найменування). Магістерська робота ілюстрована таблицями (2 табл.) та рисунками (9 рис.).

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИПУТНЯ – ПРЕДСТАВНИКА ОРНІТОФАУНИ ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ

В Україні, і безпосередньо Житомирській області, цей птах є чисельним гніздовим, чисельним перелітним (пролітним), подекуди зимуючим. Один із 3 видів роду у вітчизняній фауні. Виділяють від 5 до 7 підвидів припутня, з яких в Україні поширений номінативний підвид *Columba palumbus palumbus*. Припутень відноситься до палеарктичних видів. Ареал гніздування приблизно на 75% знаходиться на території всіх європейських країн, де чисельність може досягати 15 млн. гніздових пар [1, 19, 37, 38].

Це один із трьох представників ряду Голубоподібних *Columbiformes*, родини Голубові *Columbidae*, роду Голуб *Columba* (табл.1).

Таблиця 1

Морфо-екологічна характеристика голубів роду *Columba*, представників орнітофауни Житомирського Полісся

Вид	МТ (кг)	ДТ (см)	РК (см)	СТ	Б	СГН	ВЧ
Припутень <i>Columba palumbus</i>	0,4-0,6	40-42	75-80	Гн, Пер	Ліс, лісосмуги, нас. п.	Кроногнізник	З
Голуб – синяк <i>Columba oenas</i>	0,25-0,3	32-34	63-69	Гн, Пер	Ліс	Дуплогнізник	Р
Голуб сизий <i>Columba livia</i>	0,25-0,3	31-34	63-70	Ос	Нас. п.	На будівлях	Бч

Умовні позначення:

Морфометричні параметри:

МТ – маса тіла; ДТ – довжина тіла; РК – розмах крил.

Характер перебування, чисельність:

СТ – статус; Ос – осілі види; Гн – гніздові; Пер – перелітні; Б – біотоп гніздування; нас. п. – населені пункти; СГН – спосіб гніздування; ВЧ – відносна чисельність; Бч – багаточисельні; З – звичайні; Р – рідкісні.

Цей рід об'єднує птахів середніх розмірів, вагою до 600 г. Мають загальне сіро-сизе забарвлення, у дорослих особин є ділянки оперення з металічним блиском. Хвіст короткий, коротший $\frac{2}{3}$ довжини крила, з шести пар рульових пер, цівка у верхній частині спереду оперена. Дикі види голубів є мисливськими птахами, але використовуються у нас недостатньо, хоч м'ясо у них високої якості [8].

Припутень найбільший серед голубів нашої фауни. Удвічі важчий ніж голуб сизий, а за розмірами більший на третину. У дорослого птаха голова, задня частина спини, надхвістя і боки тіла сірі. На задній стороні і боках шиї – пір'я з зеленим і пурпуровим блиском. Крім того, на боках шиї є по білій плямі. Передня частина спини і крила зверху сіро-бурі. На крилах велика біла пляма. Воло і груди рожево-винні, черево і нижні покривні пера хвоста світло-сірі. Крило гостре, вершину його утворюють друге і третє махові пера. Махові пера бурі, на зовнішніх краях першорядних махових пер білі торочки, рульові бурі із світло-сірою перед вершинною смугою. Літають добре і політ швидкий. Відмінності в забарвленні статей нема. Дзьоб відносно короткий, дещо здутий у верхній половині, з щілиноподібними ніздрями, червоний з жовтою вершиною. Основу дзьоба вкриває м'яка шкіра, так звана восковиця. Ноги червоні, чотирипалі, всі чотири пальці добре розвинуті і розміщені на одному рівні. Цівка спереду вкрита щитками, ззаду і з боків сітчаста. Добре ходять, але не бігають. Молодий птах відрізняється від дорослих буруватим загальним тоном без металічного блиску і білих плям на боках шиї. Довжина крила дорослих особин – 225-262 мм, хвоста – 155-166 мм. [8, 9, 39].

Припутень поширений у Європі на північ до 61-65° пн. ш., Західний Сибір, Північна Африка, Західна і Середня Азія. В Україні гніздиться в лісах по всій території країни. В безлісних степових районах буває тільки під час перельотів, у лісах Полісся на початку другої половини ХХ ст. був ще досить рідкісним [8]. Проте з часом адаптувався до змін у навколишньому середовищі, цьому сприяла експансія птахів синантропного еко типу з суміжних територій. Наприклад, для парків і скверів у центральній частині

Києва цей птах до 2010 року ще не був характерним, тоді як у містах Західної і Центральної Європи, а в Україні - у Львові чи в населених пунктах південного узбережжя Криму досить звичайний і навіть масовий. Подібні явища відбувались і на Житомирщині. В лісових угіддях припутень ще обережний, але все більше при звичається до умов населених пунктів, де трапляється парами, гніздиться в садах і парках, також оселяється в посадках дерев з участю хвойних порід [4, 39].

Весною припутень прилітає на кілька днів пізніше, ніж голуб-синяк, переважно в середині березня. Оселяється в лісах, частіше в листяних, ніж хвойних. Голуби моногами [8]. У період парування для цих голубів властиві характерні токові польоти з плесканням крил і голосове гудіння.

Під час вибору дерева для гніздування цим займається переважно самець, який неспішно оглядає найпривабливіші дерева. Коли вибір зроблений, то самець на місці майбутньої гніздивлі розпочинає неголосно воркотіти— подавати сигнал своєю територіальною «піснею». Самка починає облаштування гнізда, вона викладає будівельний матеріал, який приносить самець з найближчої території. Гніздо мостить в розгалуженні гілок, в середині минулого століття вони його облаштовували досить високо на дереві. Гнізда припутнів - доволі недбала конструкція і знизу може просвічуватись [8, 9, 39].

У кінці квітня в гніздах бувають кладки по 2 яйця білого кольору. Така кількість яєць як у всіх голубів і горлиць. Кладку насиджують птахи обох статей від 14 до 20 днів. Найщільніше насиджують в останні кілька днів перед появою пташенят. Пташенята вилуплюються голими і безпорадними і вигодовуються у гнізді до повного оперення (нагніздні птахи). Залишаються в гнізді чотири тижні. Перші дні батьки годують пташенят виділенням із свого вола — «пташиним молоком». Спочатку дорослі годують пташенят до чотирьох разів на день, а пізніше лише двічі — вранці і ввечері. Вивівши молодь з першої кладки, яка відкладається у квітні - травні, деякі пари відкладають другу кладку — в кінці травня або в червні, і липні.

Припутень – це рослинної ний птах, його їжа – насіння дерев, зокрема жолуді, насіння культурних рослин, бур'янів. Також може зіщипувати бруньки і плоди безпосередньо з гілок дерев. Для кращого перетирання рослинної їжі припутні відшукують на землі і ковтають дрібні камінці [8, 39].

У поза гніздовий період голуби збираються в зграї, в яких буває по кілька сотень птахів. Строки осінніх міграцій такі, як і в голуба-синяка, переліт можна спостерігати в жовтні, коли нерідко трапляються великі табуни цих птахів. Перелітні зграї припутня щільні, часто правильної округлої форми. Міграція відбувається злагоджено, зграя за зграєю летять з деякими перервами і майже на однаковій висоті – дещо більше 100м. Зимуює цей вид у Південній Європі і навіть у Криму та Приазов'ї, тому весняна міграція у нього відбувається рано – вже на початку або у середині березня, а подекуди і в кінці лютого [33, 39].

1.1. Історія досліджень припутня на території Житомирського Полісся

Опрацьовуючи першоджерела з орнітології, які стосуються Житомирської області, з'ясовано, що припутень в першій половині та середині XX століття був досить рідкісним птахом [8]. Не згадується він у деяких фауністичних працях того періоду [35, 43]. Відсутній припутень і у чисельних колекційних зборах М.О.Бурчака-Абрамовича, який в 1922 – 1934 рр. на території сучасної Житомирщини здобував різні види птахів для Зообіологічного інституту ВУАН (нині Зоологічний музей ННПМ НАН України) [6]. В той же час у західній частині історичної Волині цей вид голубів був звичайним [46].

Колекційні зразки в зібраннях музеїв є важливим сконцентрованим джерелом інформації. Біологічні зразки - цінний порівняльний матеріал для популяційно-видових характеристик, а польові, первинні етикетки до них розповідають про подробиці зборів. Орнітологічна колекція відділу природи

Житомирського обласного краєзнавчого музею започаткована Всеволодом Бруховським. Цей музейник і натураліст впродовж 1907-1965 рр. в умовах Житомирщини зібрав 207 видів птахів, представлених 330-ма експонатами. В його колекції також є зразок припутня, що був ним здобутий, опрацьований і виготовлений у вигляді таксидермічної скульптури. За обліково-фондовою документацією це дорослий самець, у шлюбному вбранні, здобутий 2.04.1936 року в колишньому Черняхівському районі, околиці с. Вишпіль. Цей експонат також відноситься до першоджерел про даний вид на території нашого краю. Крім того, колектор намагався поповнювати орнітологічне зібрання представниками різних статей, однак дата на етикетці засвідчує майже 30-ти літній проміжок між початком колекторської діяльності і здобування зразка лише в одному екземплярі, що теж опосередковано підтверджує рідкість виду у ті часи [16].

В середині і на початку другої половини ХХ ст. припутня фахівці зазначали, як рідкісного гніздового птаха Полісся [22]. Згодом відбувались помітні зміни у поширенні і збільшенні чисельності цього голуба, що пов'язані з процесом його синантропізації. З 1980-х років це явище спочатку реєстрували у західних областях України, скоріше через інвазію урбанофільних птахів з території сусідніх європейських країн, зокрема Польщі, де вони були досить чисельними [2, 15, 52].

До 1980 –х років припутень в умовах області був ще нечисельним, а помітне збільшення його чисельності і прояви синантропізації розпочались у 1990 - х роках. Насамперед це відбувалось в лісостеповій частині та південній межі Житомирського Полісся (М. Весельський, особисте повідомлення). Для того періоду наявний матеріал, що стосується міграції. Впродовж 1985-1998 рр. І.М. Полюшкевич збирав дані по фенології весняної міграції припутня в Коростишівському районі, здійснив багаторічну реєстрацію прильоту ($n = 8$): 03.04.88. – 12.03.89. – 18.03.90. – 13.03.94. – 31.03.95. – 28.03.96. – 07.03.97. – 28.02.98. За результатами його спостережень середня багаторічна дата настання цього явища - 18.03.;

середньоквадратична похибка = 4,3; середньоквадратичне відхилення = 12,1; крайні значення: 28.02. – 3.04. [33]. В північних районах поліської частини Житомирщини до початку 2000-х років припутень локально залишався нечисельним. Наприклад, в лісостанах Новоград-Волинського та Городницького держлісгоспів під час досліджень цей вид траплявся одиничними особинами протягом одного дня обліків. Не був зареєстрований під час орнітофауні стичних досліджень у колишньому Володарсько-Волинському районі. Подекуди його спостережено у районі Поліського заповідника [20, 44, 45].

З сучасних даних відомі переважно короткі матеріали про статус та чисельність припутня у рамках фауністичних досліджень [5, 13, 29]. Також з недавніх надходжень до наукової частини зібрання відділу природи Житомирського обласного краєзнавчого музею є декілька зразків виявлені і передані М. Весельським. Один із них припутня, що був знайдений 3.06.2022р. загиблим на автошляху в с. Ягодинка Новоборівської селищної громади. Після опрацювання птаха встановлено, що це дорослий самець у шлюбному вбранні. В його скелеті були переломи правої плечової кістки та верхньої частини грудини, поміж внутрішніх органів чисельні крововиливи. Шлунок був заповнений на $\frac{1}{2}$ насінням сої *Glycine max*, дуже розвинені сім'яники, правий - 28X10 мм, лівий - 20X8 мм. Морфометричні параметри тіла (мм): довжина тіла – 418; крила – 247; до верхівки першорядних махових від верхівки покривних – 127; цівки – 35,7; хвоста – 164; дзьоба – 23,3; дзьоба до восковиці – 13,2; дзьоба від ніздрі – 12,9; голови з дзьобом – 61,9; середнього пальця – 41,9; ширина дзьоба в основі – 8,5; висота дзьоба в основі – 7,7; розмах крил – 723; маса тіла – 385 г. Цей зразок зберігається в колекції у вигляді тушки. Крім цього дослідник поповнив колекцію опрацьованими остеологічними зразками (частини кістяків, черепи) від чотирьох особин припутнів, що загинули орієнтовно у період серпень – вересень на лініях електропередачі від враження струмом. Рештки загиблих птахів були знайдені 14.10.2018р. та 12.11.2021р. в південно-східній околиці

с. Дубовець Житомирського району, в кормових стаціях цих птахів. Вони перебували під різними опорами ЛЕП на контрольному маршруті 1,2 км вздовж лінії електропередачі середньої потужності в умовах агроценозу, що межує з перелогами і перелісками.

Дані зразки також є матеріалом для порівняльно-морфологічних досліджень, засвідчують дію лімітуючих чинників антропогенного походження на пернатих. Крім того є прикладом тривалого якісного зберігання природничого музейного фонду та нейтральних способів поповнення колекцій без навмисного вилучення тварин з природи. Музейні зібрання слугують для реконструкції стану об'єктів в минулому, проте не втрачають своєї актуальності і нині [16].

РОЗДІЛ 2

ПРИРОДНО-КЛІМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ

Житомирське Полісся – природна область Поліської (мішаних лісів) фізико-географічної провінції. Що знаходиться переважно в межах Житомирської області, східної частини Рівненської та крайньої північно-східної частини Хмельницької областей. Кліматичні та ґрунтові умови області сприятливі для ведення лісового і сільського господарства. Рельєф переважно рівнинний, подекуди хвилястий, у певних місцях – злегка пересічений. Має загальне зниження у північному та північно-східному напрямках. У геоструктурному відношенні пов'язана з північно-західною частиною Українського кристалічного щита. Характеризується розвинутими вузькими глибоко врізаними річковими долинами. Найпоширенішими ґрунтами на півночі є дерново-підзолисті, а в південній переважають дерново-підзолисті супіщані ґрунти [30].

Клімат області помірно континентальний з м'якою зимою та вологим літом. Пересічна температура січня становить $-5,7^{\circ}\text{C}$, а липня $+18,9^{\circ}\text{C}$. Абсолютний мінімум сягає -35 – -40°C , а абсолютний максимум – $+35$ – $+40^{\circ}\text{C}$. Період коли температура становить понад $+10^{\circ}\text{C}$ сягає 158 днів. Сума активних температур перебуває у межах 2390 – 2520°C . Опадів випадає близько 570 мм на рік. Найбільше їх кількість випадає влітку. Висота снігового покриву може сягати до 30 см. До несприятливих кліматичних явищ можуть бути віднесені бездощові періоди, тривалістю, інколи, до 60 днів. Також в області можливі посухи та суховії, і навпаки - сильні дощі, тривалістю 1–2 дні (інколи 4–6). Суттєвої шкоди для вегетації можуть завдавати пізні весняні чи ранні осінні заморозки. Взимку низька температура може утримуватися до 25 днів, а ожеледь – до 15, а інколи і більше днів. Житомирська область відноситься до помірно теплої і вологої агрокліматичної зони [10, 11, 12].

Більша частина області зайнята недренованими перезволоженими і заболоченими природно-територіальними комплексами. До сучасних природних тенденцій, які є несприятливими для сільськогосподарського виробництва в умовах Житомирського Полісся належить окислення, оглеєння та заболочування, а на осушених територіях – переосушення і вторинне заболочування ґрунтів. Подекуди розвинуті дефляція, площинна і глибинна ерозія, а також замулення водойм [26, 27].

Рослинний і тваринний світ представлений понад 4300 тис. видів. На території Житомирщини зростає понад 1550 видів флори, що сягає 31% від загальної кількості видів рослин України [25].

2.1 Фізико-географічна характеристика стаціонарів

Стаціонар «Козулі» в околиці однойменного села, у Словечанській територіальній громаді Коростенського району. Площа основного району досліджень близько 1000 га. Розташований у межах Поліської низовини, північній частині Словечансько-Овруцького кряжу. Дана територія відноситься до Полісько-Придніпровського геоботанічного округу, Поліської геоботанічної провінції, Поліського зоогеографічного округу. Поверхня північної частини району досліджень – низовинна плоска алювіально-зандрова рівнина із значним заболоченням. Рельєф з денудаційними формами, увалистий, у вигляді пагорбів та пасом, подекуди скель з крутими схилами. Геоструктурно ця територія пов'язана з північно-західною частиною Українського щиту, складеного метаморфізованими породами: кварцитами, пісковиками, пірофілітовими сланцями. В південній частині місцевість підвищена, хвиляста лесова рівнина з ерозійним рельєфом, через що розчленована густою сіткою ярів та балок. Пересічна температура січня - 6,2°C, липня +18,6 °C. Опадів 550 мм на рік. На території стаціонару протікає р. Словечна, права притока р. Прип'яті (басейн Дніпра) з витокною у західній частині Словечансько-Овруцького кряжу. В районі досліджень тече на північ.

Довжина ріки 138 км, площа басейну 2670 км². Ширина долини в місті спостережень від 0,2 до 1,2 км в умовах прилеглих агроценозів з системою колишніх меліоративних каналів. Переважають дерново-слабо- і середньо підзолисті, сірі, лісові та темно-сірі опідзолені, болотні ґрунти. Основні деревні породи сосна, дуб, береза, осика. Варто зазначити, що у найближчих лісостанах поміж борів представлені як чисті, так і змішані насадження дуба звичайного в вологих сугрудах і грудях. Вік насаджень – 60 років, клас бонітету 1,2, повнота – 0,73, середній запас на 1га – 157 м³. Середній склад насаджень 8Дз1Бп1Ос+Сз. Ці насадження є цінними для досліджуваного об'єкту у кормовому і топичному аспектах. Стаціонар знаходиться у межах колишнього Овруцького району, де площа сільськогосподарських угідь становить 74,5 тис. га у т.ч. орні землі – 44,5, сіножаті – 17,3, пасовища – 12,2 [23, 30].

Стаціонар «Рясне» в околиці однойменного села Барапівської територіальної громади Новоград-Волинського району. Розташований на заході Житомирської області. За фізико-географічним районуванням лежить на Поліській низовині, що зумовлює специфіку її природних умов. Рельєф переважно рівнинний, слабохвилястий, сформований водно-льодовиковими та моренними відкладами. Абсолютні висоти коливаються в межах 180–220 м над рівнем моря. Річкові долини з добре вираженими заплавами і терасами, подекуди, в пониженнях спостерігається заболочення.

Клімат району досліджень помірно континентальний, з достатнім рівнем зволоження. Середня температура повітря січня становить –5...–6 °С, липня — +18...+19 °С. Річна сума атмосферних опадів сягає 560 мм, основна їх частина припадає на теплий період року. Тривалість безморозного періоду становить близько 150–170 діб, що є типовим для умов Полісся.

Цією територією протікає річка, Уж, що бере початок на північ від с. Сорочень і тече Поліською низовиною. Права притока Прип'яті (впадає у Київське водосховище). Довжина 256 км, площа басейну 8080 км² Окрім

основної ріки в умовах стаціонару є малі річки та струмки басейну річки Уж, також численні меліоративні канали та заболочені заплави. Річки характеризуються повільною течією, снігово-дощовим живленням і весняними паводками, що істотно впливає на формування ґрунтово-рослинного покриву.

Територія багата на поклади граніту, торф, суглинки, будівельний пісок. Ґрунтовий покрив відзначається значною мозаїчністю. Переважають дерново-підзолисті піщані й супіщані ґрунти, приблизно 69%, подекуди трапляються дернові, лучні, лучно-болотні та торфово-болотні ґрунти в пониженнях рельєфу. Для більшості ґрунтів характерні кисла реакція та невисока природна родючість. Основні деревні породи сосна, береза, вільха, осика. Поміж куртин лісу агроценози, перелоги. Значні площі займають природні луки та болотна рослинність. Така структура рослинного покриву створює сприятливі умови для формування різноманітної фауни [23, 30].

Стаціонар «Житомир» та околиці - обласний і районний центр. Розташований на півдні області, на берегах р. Тетерів і його притоки Кам'янки. Площа понад 6,1 тис. га. Поверхня території міста – хвиляста рівнина, розчленована ярами і балками з загальним похилом до долини ріки, перевищення відносних висот становить 70м. Лежить в межах Поліської низовини. Пересічна температура січня -5,7°C, липня +18,9°C. Опадів 570 мм на рік. Річище Тетерева в межах міста звивисте, нерозгалужене. Довжина ріки 385 км, площа басейну 15,3 км². В умовах стаціонару тече у вузькій долині з крутими або помірно крутими схилами, місцями – у скелястій ущелині. У ґрунтовому покриві переважають дерново-підзолисті супіщані ґрунти (70,1%). Площа зелених насаджень 45,0 тис. га. [23, 30].

2.2 Методика досліджень

Польові роботи виконано впродовж 2022-2025рр. переважно на 3 стаціонарах, а також інших пунктах північної, середньої і південної частин Житомирського Полісся.

У лісостанах і населених пунктах були проведені обліки маршрутним методом, під час яких реєстрували всіх виявлених особин, а також відстань від спостережника до птаха. Щільність обраховували на основі середньої відстані птахів, за методикою запропонованою Равкіним і Челінцевим у 1990р. [14, 31]. Мінімальна довжина одноразового маршруту у населених пунктах дорівнювала 1 км, максимальна – 3 км. Дослідженнями були охоплено міські і сільські парки, сквери, старі цвинтарі і окремі вулиці з деревно-чагарниковою рослинністю. Реєстрацію птахів по можливості здійснено у середніх частинах зелених зон. В лісових угіддях маршрути закладали довжиною від 2 км до 4 км, намагаючись охопити найповніше біотопічне різноманіття насаджень.

Обліки на маршрутних лініях проводили за наступною методикою:

- Обладнання: карти ділянок із зазначеними маршрутними лініями, GPS (за наявності) із завантаженими точками координат маршрутної лінії, підготовлені польові форми запису даних, біноклі;
- Погодні обмеження: обліки не проводяться в дощ, обмежену видимість (туман), при швидкості вітру приблизно 35 км/год та більше;
- Час доби: 05:00 – 09:00 за місцевим часом;
- Тривалість обліку: близько 2-х годин (не більше 3-х годин);
- Швидкість руху за маршрутом – 0,75 – 1 км/година, зупинки можуть бути у будь-якій точці маршруту, тривалість – не більше 30 секунд;
- Реєструються всі птахи, які були побачені та/або почуті, а також летять по обидва боки від маршрутної лінії та перед спостерігачем;
- Запис птахів здійснюється в реєстраційній формі або польовому щоденнику.
- Обліки на кожній ділянці проводяться мінімум двічі на сезон: в періоди гніздування та міграцій.

Для аналізу матеріалів обліку птахів, зібраних із використанням відносних методів застосовували шкалу А. П. Кузякіна. Відповідно до цієї

шкали на долю домінантів та співдомінантів (багаточисельних видів) припадає від 10 до 100 % облікованих особин (на сто обліків), другорядних (середньочисельних) – від 1 до 10 %, третьорядних (рідкісних) – від 0,1 до 1 % [14, 31].

Окрім багаторазових робіт на стаціонарах також збирали матеріал під час одноденних або кількогодинних екскурсій (піших, на велосипеді чи авто) у світлу пору доби. Загалом, здійснювали відносно постійні реєстрації птахів від часу появи і до моменту відльоту їх на зимівлю. Більш детальні дослідження проведено у гніздовий період. Виявлені гнізда описували, міряли лінійкою (точність до 0,5 мм), кладки яєць опрацьовували штангенциркулем з точністю до 0,05 мм та вагами – до 0,01 г.

Питання зграйності голубів вивчали шляхом реєстрацій птахів на відкритих просторах, в населених пунктах і околицях - типових стаціях їхнього перебування. Спостереження за цим явищем здійснювали під час літньо - осінніх обліків на маршрутах, також періодично оглядали місцевість точково. Точки для спостережень обирали на елементах ландшафту, що височіють над місцевістю (пагорби, гряди, греблі, вежі тощо) в межах облікової ділянки. Якщо на ділянці відсутні підвищені елементи ландшафту, точки закладали на прилеглій території, але щоб був гарний огляд ділянки, що обстежується. Для визначення видових і вікових особливостей птахів використовували польовий визначник птахів України [28, 36].

РОЗДІЛ 3

ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИПУТНЯ В УМОВАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Поширення, стації перебування

На території Житомирського Полісся припутень трапляється скрізь [1]. Однак частота його реєстрацій, щільність населення в різних стаціях визначаються сезонними особливостями, а також умовами середовища – складом і структурою лісових насаджень, ландшафтно-архітектурними властивостями населених пунктів, розміщенням і якістю кормових біотопів в агроценозах тощо.

У період весняної міграції (березень, $n = 72$) більшість птахів було зареєстровано у відкритих ландшафтах. Зокрема в сільськогосподарських угіддях, включно з перелогами, де частота реєстрацій була 29,2%, в долинах річок – 20,8% (переважно пролітних особин), лісосмугах – 8,3%. В лісостанах – 15,3%, в населених пунктах – 26,4% (переважно в містах).

В гніздовий період цей вид чітко поділяється на дві екологічні популяції – лісову та урбанізовану. Лісовий екотип припутня є корінним і до тепер зберіг етологічні (поведінкові) особливості та тривалу динамічну стабільність у вигляді коливань чисельності, збільшення і зменшення щільності населення. Це обумовлено локальними змінами середовища, а також складом і структурою лісових насаджень з кормовими стаціями. Крім того, мала кількість старих лісів не є критичною для припутня, він так само заселяє й середньовікові ліси і навіть щільніше молоді ліси (рис.1) [3, 14].

До другого екотипу належать птахи, що оселяються у містах, сільській місцевості, подекуди в агроценозах, загалом - антропогенних елементах Житомирщини. За останні три десятиліття цей тип припутня адаптувався до змін в агроландшафтах, цьому сприяло вирощування злакових і бобових культур, він почав гніздитись в населених пунктах. Нині, особливо у містах, припутень набув ознак пізніх стадій синантропізації. Одна з них –

антропотолерантність, є важливою екологічною адаптацією до міського середовища, характеризується високим рівнем толерантності до присутності людини.

Рис. 1. Стація гніздування. Корабельне л-во, 15.10.2022р.

«Дистанція злякування», або оцінка птахом небезпеки з боку людини є критерієм за допомогою якого можна визначити антропотолерантність. В репродуктивний період у міському середовищі припутні дозволяють наблизитись людині на відстань від 10 до 2 метрів. Водночас у лісових масивах дистанція злякування цих голубів становить від 150 до 60 метрів. Крім того, міські популяції припутня характеризуються високою щільністю гніздування і перевищують в 5 - 10 разів цей показник у лісових умовах.

3.2. Особливості біології

Навесні, починаючи з другої декади березня припутні, що повернулись з зимівлі займають гніздові ділянки і здійснюють токування. Найбільш ранню вокалізаційну активність – голосове гудіння було зареєстровано 17.03.2023 р. в м. Житомир. В цей час ще триває весняна міграція, відбувається приліт місцевих і проліт транзитних особин. Однак активно

збільшується чисельність птахів на гніздових територіях, і продовжує зростати до середини квітня. Саме у другій декаді квітня спостерігаємо пік вокалізаційної активності територіальних особин припутня (рис. 2) Це обумовлене шлюбним періодом і початком першого циклу гніздування цих голубів. У період парування, окрім голосового гудіння для них властиві характерні токові польоти з плесканням крил. До кінця травня, по мірі виведення потомства, і завершення першої фази гніздування, зменшується голосова активність. Проте, з початком другого циклу розмноження, у першій декаді червня знову спостерігаємо певне збільшення вокалізації, яке поступово затихає до другої декади липня. В цей місяць, по мірі вильоту пташенят, кількість заселених гнізд істотно зменшується. Загалом, до другої фази гніздування за один сезон вдаються не всі птахи, відповідно і голосове пожвавлення голубів у цей період на половину менше в порівнянні з квітневим. Це збігається з результатами досліджень гніздової біології припутня на суміжних територіях [21]. Також незначну хвилю вокалізаційної активності було зареєстровано у третій декаді липня. Проте це токування холостих, ймовірно молодих особин, в яких подекуди проявляється територіальна поведінка. Останнє гудіння припутня було зареєстровано 12.08.2015р. у Коростенському районі. У серпні припутні втрачають зв'язки з гніздовими біотопами, починають активно гуртуватись у зграї.

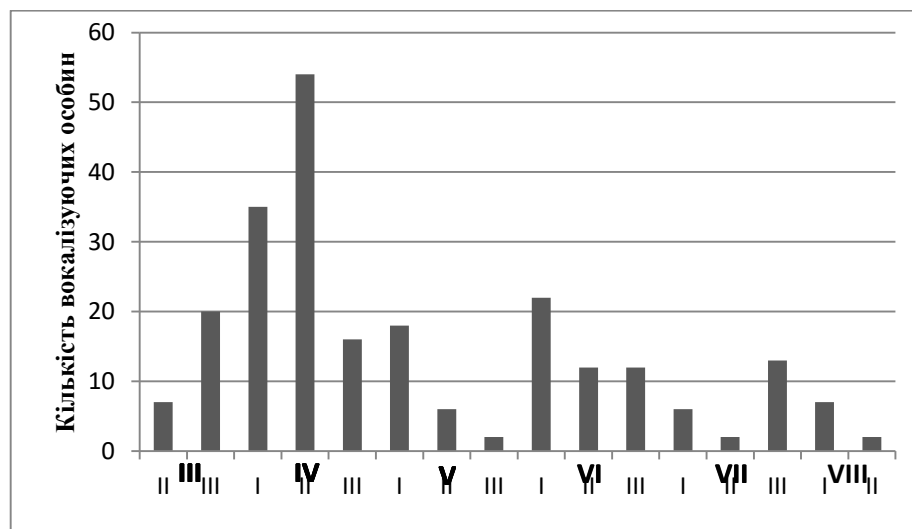

Рис. 2. Період вокалізаційної активності припутня в умовах

Житомирського Полісся (місяці і декади 2022-2025рр., n=234).

Припутень за гніздовим біотопним розподілом є дендрофілом – оселяється переважно серед деревної та чагарникової рослинності. За способом гніздування – кроногнізник, гнізда будує в кронах дерев не нижче 1,5 м від землі. Нині цей вид, окрім природних екосистем, також трапляється на гніздуванні в населених пунктах. Є досить багато публікацій стосовно проявів синантропізації, для Житомирщини про це відомі лише короткі дані [4, 5, 29].

В ході польових досліджень гніздування припутня реєстрували в лісостанах Житомирського Полісся, а також в міських і сільських житлових районах, парках, скверах, старих цвинтарях, вздовж водойм і на промислових ділянках (рис.3). Припутні оселяються окремими парами. Чисельність і щільність цих птахів визначає структура деревних насаджень, їх площа, розташування і кормова база. В гніздобудуванні найбільш вагомим фактором є архітектоніка крони. У період досліджень в мисливських угіддях нами було виявлено 43 гнізда припутнів, що розміщались на 10 породах дерев. Найбільша кількість гнізд припадала на березу - 12 гнізд (27,9 % від загальної кількості). Значну частку також становили гнізда, розміщені на ялині - 8 (18,6 %, переважно в південній частині Житомирського Полісся) та сосні - 6 (14,0 % в північних і центральних районах).

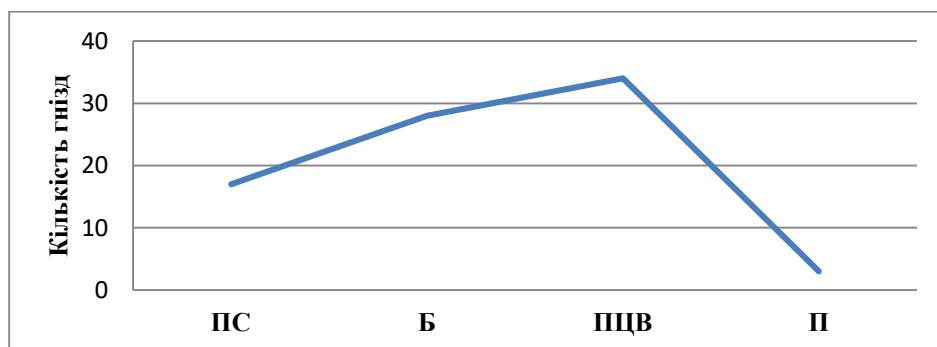

Рис. 3. Динаміка поселень припутня в населених пунктах суміжних з мисливськими угіддями Житомирського Полісся.

Умовні позначення:

ПС – забудова приватного сектору міст і сіл, Б – багатоповерхова забудова, ПЦВ – парки, цвинтарі та деревостан біля водойм, П – промислова забудова.

На вербі виявлено 5 гнізд (11,6 %). Менш інтенсивно припутень використовував граб і вільху - по 3 гнізда (по 7,0 %). По 2 гнізда (по 4,7 %) було зареєстровано на акації та черемсі. Найменша кількість гнізд була на дубі та дикій груші - по 1 гнізду (по 2,3 %). Отримані результати свідчать про переважання використання припутнем берези та хвойних порід як основних субстратів для гніздування в умовах досліджуваних мисливських угідь. Варто зазначити, що в середині минулого століття в умовах Полісся припутні гніздилися за групами віку переважно у стиглих лісостанах, частіше в листяних, ніж хвойних. [8]. За період з 1946 по 2002 рік лісистість Житомирської області збільшилась з 24,9 до 33,1%, продуктивність лісів регіону в цілому помітно виросла [48]. Це сприяло поступовому росту чисельності гніздової популяції припутня в умовах Житомирського Полісся. Водночас цей вид почав успішно адаптуватись до інтенсивної експлуатації деревних ресурсів і згодом мала кількість старих лісів для цього птаха виявилась не такою критичною. Він так само заселяє й середньовікові ліси і навіть ще щільніше молоді ліси [3, 14].

В борових умовах суцільна рубка головного користування призводить до збільшення видового різноманіття покритонасінних та зменшення кількості видів мохового покриття. Досить різким є зростання чисельності злакових, айстрових, бобових, губоцвітих та ранникових, що зв'язано із утворенням більш сприятливих екологічних умов для їх росту та поширення [34]. Значна частина цих рослин є у кормовому раціоні припутня.

В межах населених пунктів гнізда припутнів виявлено на 19 видах дерев (табл. 2).

Через домінування в насадженнях гіркокаштану і липи, вони виявились найпривабливішими для цих голубів. Біотопічний розподіл птахів залежить від наявності місць придатних для гніздування. Більшість поселень припутня виявлено в парках, цвинтарях і біля водойм. Стрічкові - вздовж річок і доріг.

Таблиця 2

Використання припутнем різних видів дерев для розташування гнізд в населених пунктах Житомирської області

Рослина	n	Частка, %
Гіркокаштан звичайний <i>Aesculus hippocastanum</i>	21	25,6
Липа серцелиста <i>Tilia cordata</i>	17	20,7
Туя західна <i>Thuja occidentalis</i>	6	7,3
Клен <i>Acer sp.</i>	5	6,1
Робінія звичайна <i>Robinia pseudoacacia</i>	5	6,1
Тополя <i>Populus sp.</i>	4	4,8
Яблуня <i>Malus sp.</i>	4	4,8
Алича <i>Prunus divaricata</i>	3	3,6
Вишня <i>Cerasus avium</i>	3	3,6
Ялина звичайна <i>Picea abies</i>	2	2,4
Вербка біла <i>Salix alba</i>	2	2,4
Горіх волоський <i>Juglans regia</i>	2	2,4
Черемха звичайна <i>Prunus padus</i>	2	2,4
Береза поникла <i>Betula pendula</i>	1	1,3
В'яз <i>Ulmus sp.</i>	1	1,3
Дуб звичайний <i>Quercus robur</i>	1	1,3
Ялина колюча <i>Picea pungens</i>	1	1,3
Сосна звичайна <i>Pinus sylvestris</i>	1	1,3
Груша звичайна <i>Pyrus communis</i>	1	1,3
Разом	82	100

Дисперсно-локальне гніздування в приватних та промислових секторах. У розташуванні гнізд в центрі чи периферії населених пунктів різниці нема. Поселення визначаються ступенем адаптації птахів до наявних умов. Тож нині урбанізована форма припутня поміж основних синантропних видів птахів є помітною, прогресивно збільшує свою чисельність. Ці голуби успішно адаптувалися до нового антропогенного середовища. Їх пристосування до життя в населених пунктах відобразилось у поведінці (кормовій, топичній), міграційній активності, гніздового стереотипу тощо. Облаштовуючи гнізда на вулицях міст і сіл припутень демонструє здатність нехтувати близькою присутністю та інтенсивного переміщення людей, автотранспорту.

Гнізда влаштовує на висоті від 1,5 до 9 м. Розміри опрацьованих гнізд: діаметр гнізда – 190-380 см; лотка – 75-140 см; висота гнізда – 40-200 см; глибина лотка 20-50 см. Будівельним матеріалом переважно є тонкі гілки,

подекуди трав'янисті матеріали. Морфометричні параметри яєць: довжина – 40,7-42,2 мм; діаметр – 29,8 – 30,7 мм; маса – 12,5 – 22,6 г (рис.4 - 5).

А

Б

Рис. 4 – 5. А - Початок яйцекладки; Б – Гніздо з повною кладкою

Відомо, що будівництво нового гнізда триває приблизно 3 – 9 днів. Інтервал від початку його зведення і до появи першого яйця становить 6-8 днів, а між відкладанням першого та другого яєць – 1-2 дні [21]. Тривалість інкубації яєць 17-18 днів [9] (рис. 6).

Рис. 6. Припутень з виводком другого циклу розмноження,
м. Житомир, Корбутівка, 16.06.2023р.

3.3. Чисельність і щільність населення

Щільність населення і чисельність цих птахів у гніздовий період визначає структура деревних насаджень, їх площа, розташування і кормова база. В орнітофауністичному складі лісостанів Житомирського Полісся цей вид є субдомінантним. Щільність населення його коливається від 6,9 до 49,5 ос/км². Меншу щільність припутня зареєстровано в борах і субборах, максимальну - в умовах широколистяних лісів. В межах населених пунктів, особливо в містах, щільність населення припутня коливається у залежності від наявності деревостану і архітектурного ландшафту від 17 до 36 пар/км². Подекуди у межах зелених зон у квітні щільність досягала 119,4 пар/км².

Прогнозована чисельність популяції припутня в межах Житомирського Полісся становить 10 – 12 тис. пар з тенденцією до збільшення.

У певні періоди для припутня притаманний зграйний спосіб життя. Особливо у після гніздовий час, коли птахи об'єднуються у групи чисельністю від кількох особин до десятків або сотень птахів (рис. 7). Згодом проходить їхній осінній відліт. Ці птахи починають відлітати у райони зимівлі у середині – кінці вересня [19].

Рис. 7. Зграя припутнів в мисливських угіддях.
Коростенський р-н, окол. с. Козулі, 6.09.2024р.

Голубів реєстрували на відкритих просторах, населених пунктах і околицях - типових стаціях перебування цих птахів. Реєстрацію зграй здійснювали під час літньо - осінніх обліків, за даний період зареєстровано 161 випадків зграйності у припутня. Більшість реєстрацій зграй впродовж 2022-2015 рр. припала на серпень (рис. 8).

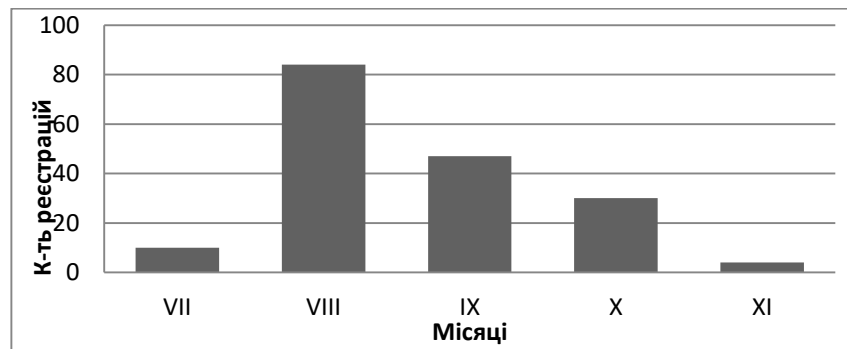

Рис.8. Динаміка зграйності припутня в умовах Житомирського Полісся

Пік реєстрацій зграй відбувався в другій половині серпня, що обумовлене вильотом пташенят з другої кладки, однак найбільш чисельними зграї були з початку третьої декади серпня по кінець другої декади вересня. В період досліджень абсолютно переважали зграї з чисельністю до 50 особин (рис. 9). Така зграйність виявилась у 89% облікованих зграй припутня. Голуби у цей час траплялись на території області відносно рівномірно.

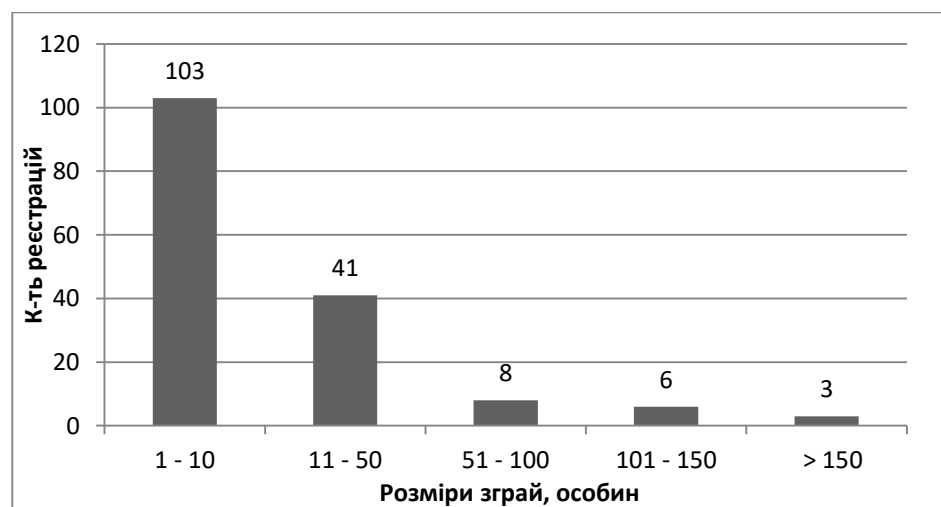

Рис.9. Зграйність припутня в умовах Житомирського Полісся

3.4. Припутень – об’єкт спортивного полювання

Цей голуб має велике значення в Європі як об’єкт інтенсивного полювання. В другій половині минулого століття щорічно у європейських країнах здобувалось до 9,5 мільйонів цих птахів [51]. До початку 2000-х років приблизно мільйон припутнів полювали за мисливський сезон у Франції, де разом з фазанами ці птахи становили найбільш масову дичину [49].

В Україні припутень також належать до традиційних мисливських птахів. Проте використовується у нас недостатньо, хоч м’ясо у них високої якості [8]. Полювання на них може здійснюватись у серпні – грудні. Строки, порядок його здійснення, і норма добування дичини, визначаються мисливськогосподарським законодавством країни [40, 41].

Сучасний стан припутня, завдяки його набутій екологічній пластичності, не викликає істотного занепокоєння. Проте у веденні мисливського господарства важливо знати, що цей вид хоча є чисельним, але включений у Європейський червоний список IUCN під категорією «LC» та Додаток ІА Директиви Ради Європи щодо охорони птахів [19]. Тож для раціонального і невиснажливого використання мисливського фонду знання про цей вид є актуальним.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У магістерській роботі проведено аналіз сучасного стану припутня, як компоненту орнітофауни і важливого об'єкту спортивного полювання в мисливських угіддях Житомирського Полісся. За результатами досліджень екології і біології цього виду ми можемо зробити такі висновки і узагальнення.

Припутень – найбільший представник з ряду Голубоподібні на території Житомирської області поширений скрізь. У гніздовий період в природних і антропогенних умовах він чітко поділяється на дві екологічні популяції – лісову та урбанізовану. Лісовий екотип припутня є корінним і зберіг етологічні особливості та тривалу динамічну стабільність з певними коливаннями чисельності, щільністю населення, що обумовлені локальними змінами середовища, складом і структурою лісових насаджень та кормових стацій. Синантропна популяція припутня приурочена до урболандшафтів, сільських територій, і загалом антропогенних елементів довкілля. Цей екотип птахів характеризується високим рівнем толерантності до присутності людини, відповідно високою щільністю гніздування, що в 5 - 10 разів перевищує цей показник у лісових умовах.

Початок репродуктивного періоду у припутня характеризується вокалізаційною активністю територіальних особин. Встановлено, що у ході двох циклів гніздування за один сезон пік цього явища відбувається у другій декаді квітня, і дещо менше у першій декаді червня. Для знань про поточний стан даного мисливського ресурсу і плануванню об'єктивних лімітів добування, саме в ці періоди доцільно проводити перші обліки припутнів у мисливських угіддях.

Для оцінки припутня, як мисливського птаха, і наукового обґрунтування методів оптимального управління його популяціями важливими є дослідження гніздового біотопного розподілу, способів гніздування, щільності поселень, використання припутнем різних видів

дерев. Це стосується і вивчення зграйності цього виду. За результатами досліджень встановлено, що в умовах Житомирської області найчастіше припутні гуртуються в зграї з початку третьої декади серпня по кінець другої декади вересня. Абсолютно переважали зграї з чисельністю до 50 особин, і така зграйність виявилась у 89% облікованих зграй припутня. Тож для раціонального і невиснажливого використання мисливського фонду другий етап інвентаризації цього мисливського об'єкту доцільно проводити безпосередньо перед початком полювання, яке на припутня може здійснюватись у серпні – грудні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас гніздових птахів України.[кол. авт.]; за заг. ред. Полуди А.М., упорядник Лук'янчук З.Є.- К: Українське товариство охорони птахів, 2021. 296с.
2. Бокотей А., Сеник М. Зміни гніздової орнітофауни зелених зон м. Львова. *Екологічні аспекти охорони птахів*. Львів, 1999. С. 14-16.
3. Бондар В.В. Загальна зміна чисельності окремих птахів на заході Іршавського району Закарпатської області за останні 43 роки. *Лісове господарство: освіта, наука і практика*. Житомир, 2011. С. 65-72.
4. Весельський М.Ф. Матеріали до вивчення орнітофауни лісостепової частини Житомирщини. *Бердичівська Земля у плині часу*. Т.2. Житомир, 2007. С. 272-279.
5. Весельський М.Ф. Видове різноманіття птахів римсько-католицького та лютеранського кладовища у Житомирі. *Юліуш Зарембський: відомий і невідомий. Збірник статей*. Житомир, 2024. С. 313-330.
6. Весельський М.Ф. Микола Осипович Бурчак-Абрамович – дослідник птахів Бердичівської округи, українець на перехресті Європи та Азії. *Роль підприємців та меценатів в розвитку населених пунктів рідного краю: історія та сучасність*. «Велика Волинь». Вип.66. Бердичів, 2024 С. 58-65.
7. Вовченко А. Біологія розмноження припутня (*Columba palumbus* L.) у місті Харкові. *Молодь і поступ біології*. Львів, 2014. С. 145-146.
8. Воїнственський М.А., Кістяківський О.Б. Визначник птахів УРСР. Київ, 1952. 351 с.
9. Воїнственський М.А. Птахи. Київ: Радянська школа. 1984. 304 с.
10. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. / Ред-кол. : ...О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. Київ: Українська радянська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1989. Т. 1: А-Ж. 416 с.

11. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. / Ред-кол.: ...О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. Київ: Українська радянська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1990. Т. 2: З-О. 480 с.
12. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. / Ред-кол. : ...О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. Київ: Українська радянська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1993. Т. 3: П-Я. 480 с.
13. Гриб О.В. Фауна та населення птахів лісових масивів біля сел. Миропіль (Житомирська область). Беркут. №34. Вип. 1. 2025. С. 5-21.
14. Гузій А.І. Просторово-типологічна організація населення птахів лісостанів західного регіону України. Житомир: Волинь, «Рута», 2006. 448 с.
15. Гулай В.І. Новий екологічний тип припутнів на Поділлі. *Матеріали I конференції молодих орнітологів України*. Чернівці, 1994. С. 53-54.
16. Демарчук С.М. Припутень *Columba palumbus* (L.) в зоологічному зібранні Житомирського обласного краєзнавчого музею. *Ліс, наука, молодь*: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 26 листопада 2025 р.). Житомир, 2025. С. 61.
17. Демарчук С.М., Євхимець В.В. До вивчення зграйності у лиски і припутня *Columba palumbus* (L.) в умовах Житомирської області. *Ведення лісового, мисливського і садово-паркового господарства*: матеріали 77-ї науково-технічної конференції студентів, аспірантів та слухачів Малої лісової академії НЛТУ. Львів, 2025. С. 67-69.
18. Демарчук С.М. До особливостей гніздування припутня в населених пунктах Житомирщини. «*Студентські наукові читання -2025*»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої I туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт (м. Житомир, 10 грудня 2025 р.). Житомир, 2025. С. 61.
19. Енциклопедія мігруючих видів диких тварин України. Під загальною редакцією к.б.н., с.н.с. Полуди А.М. Київ, 2018. 694 с.

20. Жила С.М., Зеніна І.М. Хребетні Поліського заповідника. *Поліському природному заповіднику – 30 років*. Вип. 1. Житомир, 1999. С. 62—72.
21. Ільчук В.П. Гніздова біологія припутня *Columba palumbus* в умовах зелених зон міста Рівне та його околиць. *Troglodytes*. Вип. 11-12. Праці ЗУОТ, 2023. С. 47-71.
22. Кістяківський О.Б. Фауна промислових птахів Полісся УРСР. Збірник праць зоологічного музею. №25. Київ, 1952. С. 11-33.
23. Костриця М.Ю. Еколого-географічний словник-довідник Житомирщини. Житомир, 1996. 200 с.
24. Кошелєв О.І., Кошелєв В.О., Копилова Т.В. Розміщення та чисельність голубоподібних (Aves: Columbiformes) у м. Мелітополь. *Сучасні дослідження птахів України.* , Мелітополь: Бранта, 2021. С. 72-77.
25. Литвак П. В., Таргонський П. Н., Бруцький Ю. В. Скарби лісових екосистем Полісся. Житомир : Державний агроекологічний університет, 2006. 430 с.
26. Маринич О.М. Українське Полісся. Київ: Рад. школа, 1962. 163 с
27. Маринич О.М., Пархоменко Г.О., Петренко О.М., Шищенко П.Г. Удосконалена схема фізико-географічного районування України. *Український географічний журнал*. 2003. № 1. С. 16–20.
28. Марисова І.В., Талпош В.С. Птахи України. Польовой визначник. Київ: Вища школа, 1984. 184 с.
29. Марцун О.М., Пономарьова С.С. Сучасний стан орнітофауни м. Житомир та його околиць. *Беркут*. №34. Вип. 1. 2025. С. 22-31.
30. Національний атлас України / Інститут географії НАН України, ТОВ «Інтелектуальні системи ГЕО», КПП. Київ : Картографія, 2008. 440 с.
31. *Облік птахів: підходи, методики, результати*: Матеріали школи по уніфікації методів обліків птахів у заповідниках України, (сmt. Івано-Франкове, 26-28 квітня, 1995 рік). Львів - Київ, 1997. 121 с.

32. Очеретний Д.Г. Видовий склад та чисельність птахів паркових зон міста Києва. *Лісове господарство: освіта, наука і практика*. Житомир, 2011. С. 88-96.
33. Полюшкевич І.М. Матеріали по фенології міграцій птахів у Коростишівському районі Житомирської області. *Авіфауна України*. 1998. Вип.1. С. 62-74.
34. Сірук Ю.В. Систематичний склад та динаміка рослинного покриву після суцільних рубок головного користування у суборових умовах Центрального Полісся. *Лісове господарство: освіта, наука і практика*. Житомир, 2011. С. 5.
35. Скороход В. Замітки про фавну Волині. *Записки Волинського інституту народної освіти ім. Івана Франка*. Рік 1926-1927. Житомир, 1927. – С. 131-148.
36. Фесенко Г. В., Бокотей А.А. Птахи фауни України: польовий визначник. Київ : Новий друк, 2002. 414 с.
37. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (друге видання). Київ-Львів, 2002. 44с.
38. Фесенко Г. В., Бокотей А.А. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). Київ-Львів : Ромус-Поліграф, 2007. 111 с.
39. Фесенко Г.В Птахи садів і парків Києва. Кривий Ріг, 2020. 236с.
40. Хоєцький П.Б. Мисливствознавство. Навчальний посібник. Львів, 2006. 112 с.
41. Хоєцький П.Б., Копій С.Л., Мелешук О.О. та ін. Лісомисливське господарство: підручник. Львів, 2022. 256с.
42. Хорняк М. Синурбанізація припутня (*Columba palumbus* L.) у м. Львові. Вісник Львівського університету. Серія біологічна. 2003. Вип. 34. С. 173-179.

43. Цемш І. О. Орнітологічні спостереження на Волині в 1932 році. Наукові записки Київського державного університету. Київ, 1936. Т. І, вип. ІІ. С. 375—384.
44. Цицюра В.К. Орнітологічні спостереження у Володарсько-Волинському районі Житомирської області (порівняння даних 1932 та 1990 рр). Урал в мініатюрі (природні багатства Житомирщини, їх вивчення та перспективи використання). Житомир, 1996. С. 71-79.
45. Цицюра В.К., Короткова О.З. Орнітологічні матеріали до проекту Городницького регіонального природного парку. *Пріоритети орнітологічних досліджень*: наук. конф.: наук. статті. Львів - Кам'янець-Подільський, 2003. С. 183—186.
46. Шарлемань М., Портенко Л. Замітки про птахів Волині. Матеріали до орнітофауни України. Труди фіз-мат від. ВУАН. 1926, т.2, в.2. С. 103-136.
47. Яненко В.О., Лопарев С.О. Динаміка населення птахів родини Голубові Columbidae Середнього Придніпров'я за останні десятиліття. Troglodytes. Праці ЗУОТ. 2012. Вип. 3. С. 98-106.
48. Ярута М.П., Василюк Т.П. Порівняльний структурно-функціональний аналіз соснових лісів Житомирської та Рівненської областей. *Лісове господарство: віта, наука і практика*. Житомир, 2011. С. 34-35.
49. Lormee, H., Boutin, J.-M., Gubineau, J. Le pigeon ramier. Fauna sauvage. 2000. № 251. P. 62-69.
50. Novak V.V. Synanthropization of Woodpigeon (*Columba palumbus*) in Upper Pobuzhia (Ukraine). *Studia Biologica*, 2021. V.15, №2. P. 73-80.
51. Purroy, F., Rodero, M. Wintering of Woodpigeons in the Iberian Peninsula. *Ric. Biol. Selvaggina*. 1986. Suppl. 10. P. 275-283.
52. Tomialojc L. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 1990. S. 462.